

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת שלח תשע"ב

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: טעם לגזירת גיוס בחורי ישראל ברורות האחרונים

כאן היתה הטעות, כאן היה המכשול של השליחים, הקב"ה ביקש מהם לראות את טיב הארץ, להיות תיירים בארץ ישראל, ואילו הם הלכו להיות "מרגלים" – לראות את גודל חוזק הצבא של השוכן בארץ כנען.

תכניתו של הקב"ה היתה שעם ישראל לא יצטרך להילחם על מנת להיכנס לארץ ישראל, כמו שנאמר בפרשת דברים (א', ח'): "ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם". ומסביר רש"י: באו ורשו – אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה, אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין. ע"כ.

וזאת משום, שהרי ארץ ישראל היא שלנו מעיקרא, קיבלנו אותה ירושה מאבותינו. כי כאשר חילק נח את הארצות לבניו נפלה הארץ בחלקו של שם, ואילו לבני חם נפלו בחלקם הארצות שבדרום הים התיכון: כוש ומצרים, פוט וכנען. היינו שכנען היה צריך להתיישב ליד אחיו, כוש ומצרים, אלא, שפלש לתחום של שם וגזל ממנו את ארץ הקודש, וכמו שרש"י אומר (לך לך י"ב, ו'): "היה הולך וכובש את הארץ מזרעו של שם".

אבל המרגלים טענו "עמלק יושב בארץ הנגב", אולי בורא עולם לא רוצה להילחם, אבל זה דבר הכרחי, יש לך רשע כמו עמלק שאנחנו זוכרים אותו כראשון שקם על ישראל למלחמה, הרי שהמלחמה היא דבר מוכרח.

וכמו שהגמרא בסוטה (לה.) אומרת, אמר רבי חנינא בר פפאי: דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, "כי חזק הוא ממנו" אל תקרי ממנו אלא ממנו, כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם, "ארץ אוכלת יושביה".

כלומר, הקב"ה שרוצה לתת לנו את הארץ בעזרה קלה ונחמדה, זה בלתי אפשרי הוא מוכרח לצאת עמם למלחמה.

בדרך זו נבין את תשובתו של כלב בן יפונה: "ויהם כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה". לכאורה היה עליו לתת הסבר לטענת המרגלים על חוזק העם היושב בארץ, הכיצד נצליח לכבוש אותם, אולם כלב לא נותן כל הסבר משום שהוא יודע את האמת

הפרשה פותחת: "וידבר ה' אל משה לאמר, שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל איש אחד". כלומר, שהקב"ה מאשר ונותן לעם ישראל ללכת ולרגל את ארץ ישראל, נמצא כי יציאתם היתה באישורו של בורא עולם, ואם כך צריך ביאור מה היתה הטענה עליהם? מה התביעה כלפיהם?

בשביל לתרץ שאלה זו עלינו להתמקד בלשון הכתוב, הקב"ה אומר: "שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען" מדייק הכתוב והקבלה, "ויתורו" מלשון תיירים, תייר שבא לבקר בארץ, הוא לא הולך למחנות צבא למחנות אימונים לראות את גודל חוזקו של הצבא, זה כלל לא מעניין אותו, מה שמעניין אותו זה נופי הארץ, סוג הפירות שיש בה ואין בארצו וכדומה, הצבא כלל לא מעניין אותו, הוא לא "מרגל". "ויתורו" מלשון יתרונות הוא רואה את היופי של הארץ והיתרונות שלה.

אבל משה רבינו כששולח את המרגלים הוא שולח אותם לקראת שתי שליחויות בד בבד: "וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב". כלומר, שליחות אחת לבדוק את טיב הארץ, את פריה – השמנה היא אם רזה, את מזג האוויר שבה, את מעלותיה, וגם דבר נוסף, איזה עם יושב עליה "החזק הוא הרפה", האם הם אנשי צבא חזקים או שהם חלשים. היכן הם יושבים בערים בצורות האם בטוחים הם בעצמם?!

ואכן המרגלים חוזרים עם הדיווח ואומרים: "ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה. אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאוד וגם ילידי הענק ראינו שם".

כלומר הם נותנים תשובות לשתי השליחויות, כלפי הארץ, היא אכן טובה "זבת חלב ודבש", אבל כלפי העם שיושב עליה, הם אנשים חזקים מאוד, אנשי צבא ואיננו יכולים להתגבר עליהם ולכבושם.

נמצא אם כן, שכלפי השליחות במעלת הארץ קיימו את שליחותם כראוי, שכן כלפי שליחות זו קיבלו רשות מבורא עולם, ולכן לא נכשלו בה. אולם כלפי השליחות השנייה – בענין חוזק העם, בזה לא ניתנה להם רשות ונכשלו בשליחותם.

שאינן צורך כלל במלחמה, אין זה מלחמת כוחות, הקב"ה כלל אינו רוצה להיכנס למלחמה עם אותם יושבי כנען, הכניסה לארץ ישראל, צריכה להיות כבנים החוזרים לאדמת אבותיהם. אותם גויים שישבו בארץ כנען, היו סך הכל שומרים, עד שעם ישראל יגמור את שליחותו במצרים, ואזי על הגויים לעזוב את האדמה ולהחזירה לבעלים האמיתיים.

אותו כישלון של המרגלים גרם, שיהושע ועם ישראל כעבור ארבעים שנה במדבר רוצים להיכנס לארצם, הם מוכרחים להילחם ולכבוש את הארץ, הארץ כבר לא מגיעה אליהם כאדמה החוזרת לבעליה האמיתיים, וכל זה נגרם מכישלונם של המרגלים.

בפרק ו מהלכות בית הבחירה ממפה הרמב"ם את אזורי הקדושה בארץ ישראל וקובע כי ירושלים ובית המקדש נתקדשו לנצח, מפני שהשכינה שורה בהם והשכינה אינה בטילה לעולם. לעומתם, הקדושה של שאר חלקי הארץ שנתקדשו בעת כיבוש יהושע איננה נצחית ולמעשה בטלה (מדאורייתא) בשעה שעם ישראל גלה מארצו לבלב. ואולם אותם המקומות שאליהם שב עם ישראל והתיישב בהם, בימי עזרא, זכו לקדושה מחודשת, וקדושת המקומות האלה - נצחית היא ובמקומה עומדת אף אם לאחר מכן שוב גלו ממנה.

וזה לשון הרמב"ם: "ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל - עניין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן, לא קדושה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה.... אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיוון שנלקחה הארץ מידיהם, בטל הכיבוש ונפטרה (הארץ), מן התורה, ממעשרות ומשביעית, שהרי אינה ארץ ישראל".

וממשיך הרמב"ם: "וכיוון שעלה עזרא וקידשה, לא קידשה אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום, ואף על פי שנלקחה הארץ ממנו (מעם ישראל), חייב בשביעית ובמעשרות".

כלומר, לולא טעותם של המרגלים שצריכים לכבוש את הארץ, עם ישראל היה מקבל את הארץ במתנה מהגויים, כמחזירים חוב, ולא היה צורך בכיבוש וממילא הקדושה היתה קיימת לעולם ללא הפסק, אולם מחמת כישלונם של המרגלים שחשבו שצריכים לכבוש את הארץ, הרי שהקב"ה קיים את דבריהם והם כבשו את הארץ, אולם כיבוש הוא דבר מוגבל, וכשיצאו מן הארץ בטל הכיבוש ובטלה הקדושה. לא כן אצל עזרא הסופר שהוא כבר קיבל את הארץ בחזקה, מהות עניין החזקה הוא גילוי ועדות לבעלותו של המחזיק על הדבר, אם כן כניסה זו לארץ בדרך של 'חזקה', מהווה גילוי ומימוש קניינו ובעלותו של עם ישראל על ארץ ישראל. ולכן קדושה זו כבר אינה בטילה.

שלוש פעמים מבטיח הקב"ה לאברהם אבינו (בפרשת לך לך) את ארץ ישראל. פעם ראשונה (י"ב ז'): "וירא ה' אל אברהם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת וגו'". פעם

שנייה (י"ג ט"ו): "כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם". ופעם שלישית, בברית בין הבתרים (ט"ו, י"ח): "ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמור, לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת".

ולכאורה יש לדקדק בשלושת הפסוקים, בהבדלים בין שתי ההבטחות הראשונות לבין זו השלישית: בשתי הפעמים הראשונות ניתנת ההבטחה בלשון עתיד - "לזרעך אתן", "לך אתננה". לעומת זאת בפעם השלישית התורה נוקטת בלשון עבר - "לזרעך נתתי".

ולפי דברינו יש להסביר, כי שתי ההבטחות הראשונות נאמרו בלשון עתיד ("אתן", "אתננה") שכן הן רומזות לכניסה הראשונה לארץ שנעשתה בדרך של כיבוש הארץ מידי אחרים. כלומר, עם ישראל לא קיבל את הארץ כדרך שמקבל בן את ירושת אבותיו, אלא דומה הוא למקבל ארץ חדשה בדרך של כיבוש, לכך נאמר לאברהם בלשון עתיד. לעומת זאת ההבטחה השלישית הרומזת, לכניסה השנייה שנעשתה בדרך של 'חזקה', כלומר התורה מגלה ומממשת את בעלותם של ישראל על הארץ. בעלות שהחלה בעבר, בעת הבטחת ה' לאברהם, נאמרה בלשון עבר - "לזרעך נתתי".

כאשר עם ישראל שמעו את הגזירה הנוראה, שנדחתה כניסתם לארץ ישראל, הם מחליטים כנגד דעתו של בורא עולם להיכנס אל ארץ ישראל, והם מצהירים: "הננו ועלינו אל המקום אשר אמר ה'". אבל למעשה הם עדיין לא נכנסו לתחומם של הכנענים, אלא "וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא" - העמלקים והכנענים יצאו ממקומם לקראת המעפילים, כי היה להם ברור לשם מה בני ישראל התחילו להעפיל, וצ"ל: תוּם עַד הַחֵרֶב מָה".

וכאשר משה רבינו מתאר בספר דברים (א', מ"ד) את המלחמה הזאת הוא משתמש בדימוי מעולם החי: "וירדפו אתכם כאשר תעשנה הדבורים". ולכאורה מה פשר הדימוי לדבורים?

אלא הדבורה שהיא לבד, היא כלל אינה מסוכנת, ואולם, כאשר אדם מחזיר את ידו לתוך כוורת הדבורים, יצא נחיל של דבורים לקראתו וירדוף אחריו גם אחרי שהאיום כבר הוסר. נחיל כזה הוא הרבה יותר מסוכן, והוא יכול גם להרוג. זו היתה התחושה של בני ישראל במלחמת חרמה: הם הרגישו כאילו הם ניסו להכניס יד לכוורת הדבורים, והדבורים יצאו משם ורדפו אחריהם.

ישנו בעל חיים נוסף שגם הוא - כפרט בודד - אינו מסוכן, אבל כאשר הוא בא בצורה של נחיל, הוא מסוכן מאוד, וזהו הארבה. בדיוק כמו הדבורה: חגב אחד אינו גורם יותר מדי נזק לחקלאות. אבל כאשר אותו יצור מגיע בצורה של נחיל ארבה, הוא גורם בהלה ונזק עצומים.

כאשר המרגלים היו בארץ כנען, התחושה שלהם היתה שהם חגבים: "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם". וזו שורש הבעיה, שהם ראו את עצמם כחגבים ואילו הכנענים ראו את עצמם כדבורים. ההבדל בין נחיל של דבורים לנחיל של ארבה הוא בשאלה על מה הוא נלחם: נחיל של ארבה מגיע ממקום רחוק, זורע הרס וחורבן ונעלם, אין לו כל קשר אל הקרקע שהוא הגיע אליה. נחיל של דבורים

יוצא מהכוורת שלו כשהוא מרגיש מאוים, וכל מטרתו היא להגן על הבית שלו. בני ישראל רואים את עצמם כחגבים שנלחמים על ארץ לא להם, וממילא כך יראו אותם גם הגויים: "ונדי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם". אם הם היו מבינים שהם הדבורים בסיפור הזה, וארץ ישראל היא הבית שלהם שקיבלו אותה בירושה, אזי לא היו צריכים להילחם והיו מקבלים אותה על מגש של זהב.

זהו הטעם להליכת כלב בן יפונה לקברי האבות אשר בחברון (סוטה לג:), כי רצה להראות בכך למרגלים שטועים הם, אין צורך במלחמה לכבוש את הארץ, לכן הוא בחר ללכת לחברון עיר האבות, להראות שהארץ הזאת היא הארץ שלנו מאבותינו, ואנחנו הבעלים החוזרים לקחת את נחלתנו שלנו.

אחת הגזירות הקשות והמרות ביותר שהיו בתולדות עם ישראל במאתיים שנים האחרונות זו היתה גזירת גיוס בחורי ישראל לצבא. שכן היתה זו גזירת שמד במלוא מובן המילה, שכן היו החיילים מוכרחים לחלל שבת ולהיגעל במאכלות אסורות.

כידוע הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע נכנס בעובי הקורה לנסות לבטל גזירה רעה זו. פעם הגיע הרה"ק רבי משה מפשוורסק זי"ע להסתופף בצל רבו הקדוש הרבי ר' אלימלך זי"ע, ובעת ההיא כבר החלה מלכות הרשעה לחרוש רעות על ראשי עם הקודש עם גזירת הגיוס.

והנה סמוך לכניסת שבת שהה הרה"ק רבי משה בבית הרבי ושמע כיצד פונה הרה"ק רבי אלימלך אל הרבנית ואומר לה: השמעת איזו גזירה רעה זוממים הם לגזור על כלל ישראל? ואילו הרבנית משיבה לו בשלוות נפש: ומה בכך? מחר במוסף תבטל את הגזירה!

הבין רבי משה כי מחר במוסף יפול דבר, ואכן למחרת בשבת באמצע תפילת מוסף נפל הרבי ר' אלימלך לאחוריו ונותר לשכב על הארץ מבלי נוע כמי שיצאה נשמתו. הבין הרה"ק רבי משה כי הרבי ר' אלימלך מתעצם עתה בהבקעת השערים בעולמות העליונים למען ביטול הגזירה ואשר על כן מרוב דביקות והתעצמות פרח נשמתו מגופו והגביהה עוף. משחלפה שעה ארוכה והרבי טרם הקיץ, החל לבו של רבי משה נוקפו בחשש לשלומו של הרבי, שכן כבר היה דבר לעולמים בצדיקי עליון אשר מרוב דביקותם בבוראם ניתקה נשמתם מתוך גופם לבלי שוב. לכן סימן רבי משה לחסידים שינסו לעורר את הרבי אבל ללא הועיל. בראותו כי כן, הורה רבי משה להביא בגד של אדם לא טהור שיניחו על גופו הקדוש של הרבי, ואכן כשעשו כן מיד הקיץ הרבי.

לאחר התפילה אמר הרבי ר' אלימלך: כגמרתי אומר למסור את נפשי לביטול הגזירה ואכן כבר קרוב הייתי לבטלה ואולם מכיון שהקיצוני והשיבוני בעל כרחי לעולם הזה, שוב לא יהיה מנוס מציאת הגזירה אל הפועל.

ונראה לומר, כי אותה גזירה רעה של גיוס בחור ישראל באה כתיקון לחטא המרגלים, וכפי שאומר האר"י הקדוש על הדור שלו ועל הדורות האחרונים שהם גלגול של דור המדבר. וכך הוא כותב בספר לקוטי תורה (פרשת שמות): "גם דור המדבר יחזרו בדורינו זה להתגלגל בדרא בתרא. ובזה תבין כי רוב אנשי דורינו נשותיהם מושלות עליהם

לפי שהיו בזמן העגל ונתנו הנזמים לעגל, והנשים לא רצו. לכן הם מושלות עליהם. נמצא כי בדור הזה הוא גלגול דור המדבר והערב רב גם כן, ומשה בתוך כולם".

ומחמת חטאם של המרגלים שטעו וחשבו שיש מן הצורך לכבוש את ארץ ישראל, ולהילחם נגד הכנענים, הרי שנגזרה הגזירה והוצרכו ישראל בדור האחרון להתגייס לצבא ולהילחם.

אולם בנות ישראל הכשרות שלא נכשלו בזה, וכמו שנאמר בפרשת פנחס (כ"ו, ס"ד): "ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן וגו'". ומסביר רש"י את המילים ומדייק לקרוא בהם "לא היה איש" - "אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים. לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים אומרים "נתנה ראש ונשובה מצרימה". והנשים אומרות "תנה לנו אחוזה". לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן". ע"כ.

מטעם זה גזירת הגיוס לצבא, לא חלה על בנות ישראל הכשרות בכל הדורות.

כמו כן, מיד לאחר הגזירה הנוראה כעל עם ישראל שאינם נכנסים לארץ ישראל ואבלם הגדול של עם ישראל, נצטוו משה רבינו: "כי תבאו אל ארץ משבתיכם אשר אני נתן לכם, ועשיתם אשה לה' עלה או זבח וגו'" - ציווי השייך רק לעת כניסתם לארץ ישראל בעוד כארבעים שנה, ולכאורה יש להקשות, מדוע ה' יתברך מצוה את משה ואת ישראל מצוה שאינה שייכת אליהם כעת בהיותם נשאים במדבר, הרי יש כאן משום זריית מלח על הפצעים של ישראל שהם בצער גדול על כך שלא יזכו לעלות לארץ ישראל, והדבר טעון ביאור.

בספר תנא דבי אליהו (פרק כ"ט) נאמר, באותה השעה אחר שנאמר "ויתאבלו העם מאד", אמר הקדוש ברוך הוא למשה: לך ותרצה את עם ישראל העניים שמרוב צער יוצא לבם מעליהם. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, במה ארצה אותם? אמר לו הקדוש ברוך הוא, לך ותרצה אותם בדברי תורה, שנאמר "ואמרת אליהם כי תבואו אל ארץ משבתיכם".

ואולי יש כאן יותר מרמז, כי על אף שנגזר באותה שעה על צעירי ישראל בדור האחרון שיצטרכו להתגייס לצבא, אולם "לך ותרצה אותם בדברי תורה", מי שיקבל על עצמו עול תורה - ינצל מגזירת הגיוס, כי "כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ".

תגובות קוראים

בענין מה שהוזכר בגליון הקודם ההבדל בין "שיש" ל"מים", כי "שיש" מסמל על קדושה ו"מים" על טומאה, בגלל ההבדל בין האות ש' המסמלת על קדושה לאות מ' המסמלת על טומאה. יש להעיר כי שם הוי"ה בא"ת ב"ש מצפ"צ עולה שלש מאות כמנין ש'. כמו כן מ' בגימטריא 40 ואילו ש' עולה 300, וההבדל ביניהם הוא עשר פעמים שם הוי"ה, כי כל ספירה מכפילה את עצמה בעשר ספירות וזה עולם האצילות.

בברכה, יעקב עקליאן

ירושלים